

نقش و وظایف

کتابدار در کتابخانه‌های آموزشی

عاطفه شریف

استاد دانشگاه تربیت مدرس تهران

نسترن پورصالحی

دکترای تخصصی علم و اطلاعات و دانش‌شناسی

قابلیت‌های مبتنی بر تفکر - توانایی‌ها و رفتارهایی که بر ارتباط فرد با داده‌ها و اطلاعات از طریق فرایندهای پژوهشی و کندوکاو محور، فرایندهای تفکر مرتبه بالاتر^۲ و تجزیه و تحلیل انتقادی تمرکز دارند. این قابلیت‌ها منجر به خلق بازنمون یا محصولاتی می‌شوند که نشان از دانش و درکی عمیق دارند؛ **قابلیت‌های مبتنی بر دانش** - توانایی‌ها و رفتارهایی که بر ایجاد، ساخت و استفاده مشترک از فرآورده‌های دانشی متمرکزند و نشان از دانش و درکی عمیق دارند؛

قابلیت‌های خواندن و سوادآموزی - توانایی‌ها و رفتارهای مربوط به لذت بردن از خواندن، خواندن برای لذت، خواندن برای یادگیری در انواع آن، و تبدیل، ارتباط و انتشار متن در قالب‌های متعدد و حالت‌های خوب به قصد توسعه معنا و درک کردن؛

توانایی‌های فردی و بین فردی - توانایی‌ها و رفتارهای مربوط به مشارکت اجتماعی و فرهنگی در کندوکاو منبع محور و یادگیری در مورد خود و دیگران به عنوان پژوهشگران، کاربران اطلاعاتی، تولیدکنندگان دانش و شهروندان مسئول؛

توانایی‌های مدیریت یادگیری - توانایی‌ها و رفتارهایی که دانش‌آموزان را برای آمادگی، برنامه‌ریزی و انجام دادن موفقیت‌آمیز کندوکاوی مبتنی بر برنامه درسی قادر می‌سازند. پژوهش‌ها در طول چهار دهه گذشته نشان داده است که کتابخانه‌های آموزشی، که نیروی انسانی و منابع خوبی داشته‌اند، می‌توانند تأثیر قابل توجهی بر موفقیت دانش‌آموزان داشته باشند. مهم‌ترین منبع کتابخانه آموزشی، کتابدار

کتابخانه آموزشی فضای یادگیری فیزیکی و دیجیتالی مدرسه است که در آن خواندن، کندوکاو، پژوهش، تفکر، تحلیل و خلاقیت برای دانش‌آموزان در گذر از اطلاعات به دانش و رشد شخصی، اجتماعی و فرهنگی آن‌ها اهمیت دارد. این مکان فیزیکی و دیجیتالی با عبارات مختلف شناخته می‌شود، از جمله، مرکز رسانه‌های مدرسه، مرکز اسناد و اطلاعات، مرکز منابع کتابخانه و کتابخانه یادگیری عمومی^۱، اما عبارت کتابخانه آموزشی بیشترین کاربرد را دارد و به این امکانات و عملکردها اطلاق می‌شود.

کتابخانه آموزشی طیف وسیعی از فرصت‌های یادگیری را برای افسراد، گروه‌های کوچک و گروه‌های بزرگ با تمرکز بر محتوای فکری، سواد اطلاعاتی و توسعه فرهنگی و اجتماعی فراهم می‌کند. تمرکز یادگیرنده محور کتابخانه آموزشی، برنامه درسی مدرسه را تقویت می‌کند و گسترش می‌دهد. کتابخانه‌های آموزشی در سراسر جهان و در شکل‌های مختلف، دارای هدفی مشترک‌اند: بهبود «یاددهی و یادگیری برای همه». به همین علت، کارکنان کتابخانه‌های آموزشی از ایجاد فرصت برابر برای همه حمایت می‌کنند.

کتابخانه آموزشی در مدرسه به‌عنوان مرکز آموزش و یادگیری فعالیت می‌کند و با تأکید بر موارد زیر، برنامه آموزشی را به محتوای برنامه درسی پیوند می‌دهد:

قابلیت‌های مبتنی بر منابع - توانایی‌ها و رفتارهای مربوط به جست‌وجو، دسترسی و ارزیابی منابع در قالب‌های مختلف، از جمله افراد و مصنوعات فرهنگی به‌عنوان منابع، را شامل می‌شود؛

آموزشگاهی حرفه‌ای است که با دیگر معلمان همکاری می‌کند تا بهترین دانش و مهارت‌های یادگیری را برای دانش‌آموزان فراهم آورد. کتابخانه‌های آموزشگاهی باید اهمیت خانواده‌ها را در آموزش فرزندان خود و ارزش انتقال دانش بین نسل‌ها را به رسمیت بشناسند. کتابدار مدرسه در صورت امکان باید با سایر گروه‌های کتابخانه‌ای در جامعه وسیع‌تر خود، از جمله کتابخانه‌های عمومی و انجمن‌های کتابداری، همکاری کند.

جمع‌بندی

آنچه عموماً در سطح کتابخانه‌های آموزشگاهی مورد غفلت قرار می‌گیرد، نقش آموزشی کتابدار و کتابخانه به عنوان بازوی آموزش مؤثر است. از این رو، لازم است رویکردهای یادگیری و انواع روش‌های تدریس و ترفندهای تعامل با معلمان برای اجرای طرح درس‌های مشترک، به کتابداران آموزشگاهی آموزش داده شود. هر کتابدار باید بتواند طرح درس‌های مشترکی برای آموزش کندوکاومحور و پروژه‌محور دانش‌آموزان طرح‌ریزی کند.

در عین حال، کتابخانه بسستر ایجاد لذت خواندن و توسعه سواد خواندن و ... است و کتابدار در نقش مروج کتابخوانی لازم است اهداف و لزوم ترویج کتابخوانی، انواع فعالیت‌های مرتبط با کتاب با هدف طراحی فعالیت‌های ترویج کتابخوانی، فعالیت‌های مرتبط با ارائه محتوا (بلندخوانی، صامت‌خوانی، قصه‌گویی، نمایشنامه‌خوانی، تصویرخوانی)، فعالیت‌های مناسب کتاب‌های داستان و کتاب‌های غیرداستان را بداند و بشناسد و بتواند به‌عنوان مروج حرفه‌ای ایفای نقش کند.

کتابدار علاوه بر ترویج کتابخوانی، باید مشاور کتابخوانی مطلوبی نیز باشد. ترسیم مسیر مطالعاتی برای دانش‌آموزان، ارائه فهرست‌های تخصصی از منابع مناسب در گونه‌های ادبی و موضوعی گوناگون و هدایت دانش‌آموزان به مطالعه مفید، هدایت مطالعاتی دانش‌آموزان در سنین مختلف، کمک به والدین برای ایفای نقش مطلوب در خانواده در قبال آموزش و پرورش آن‌ها، تهیه فهرست‌های مناسب از دغدغه‌های رایج والدین در سنین مختلف، و کمک به معلمان جهت دستیابی به منابع مناسب و مرتبط با آموزش از مواردی است که کتابدار می‌تواند پیگیری کند.

اگر کتابخانه آموزشگاهی یک مرکز یادگیری باشد، کتابدار نیز باید در نقش مستندساز و مدیر دانش ایفای نقش نماید. روزانه تعداد زیادی از اسناد و تجارب ناب آموزشی معلمان از دست می‌روند. کتابدار می‌تواند در نگهداری از اسناد آموزشی و تجربه‌های ناب معلمان، همراهی با معلمان و مدرسه برای انتشار مناسب این تجارت ارزشمند، در اختیار قرار دادن و به کار بستن روش‌های مستندسازی مصاحبه عمیق و ثبت دانش، روش‌های مدیریت اسناد در این زمینه و توسعه مدرسه یادگیرنده ایفای نقش کند.

وظایف سنتی کتابخانه آموزشگاهی از جمله مجموعه‌سازی، سازماندهی، و فضا‌سازی کتابخانه نیز اهمیت و تأثیر شایانی در ارائه سایر خدمات دارد. هر کتابدار باید ویژگی‌های کتاب مناسب را بداند، بتواند منابع انتخاب کتاب‌های مناسب را بیابد، با جایزه‌های ادبی داخلی و خارجی و اعتبار آن‌ها آشنا باشد و بتواند با درک مخاطبان، مجموعه متناسبی را فراهم آورد. درک ضرورت سازماندهی منابع و لزوم استفاده از روش‌های استاندارد و انتخاب نرم‌افزار مناسب کتابخانه در زمینه سازماندهی اهمیت دارد. همه این تلاش‌ها در فضایی زیبا و دل‌انگیز و متفاوت با سایر فضاهای مدرسه می‌تواند بهتر ظهور و بروز یابد. همچنین می‌تواند تزیینات داخلی مناسبی را در کتابخانه به کار گیرد و تابلوهای مناسبی را برای اطلاع‌رسانی تهیه کند. در عین حال، از آموزه‌های بازاریابی محتوا برای ارائه بهتر خدمات و منابع کتابخانه بهره گیرد.

نقش کلیدی کتابدار حرفه‌ای مدرسه عبارت است از: آموزش، مدیریت و رهبری، همکاری، و مشارکت اجتماعی. مهم‌ترین نقش کتابدار را در مدرسه می‌توان نقش آموزشی او دانست. فعالیت‌های اصلی یک کتابدار آموزشگاهی عبارتند از:

- ترویج سوادآموزی و ترویج خواندن؛
- ارتقای سواد اطلاعاتی؛
- یادگیری کندوکاومحور^۳ (یادگیری مسئله‌محور، تفکر انتقادی)؛
- یکپارچگی فناوری؛
- توسعه حرفه‌ای معلمان.

نقش مدیریت کتابدار حرفه‌ای در مدرسه شامل سازماندهی سیستم‌های اسناد و فرایندهای کتابخانه برای استفاده بهینه است. نقش اصلی

کتابدار آموزشگاهی، کمک به مأموریت و اهداف مدرسه است. کتابدار با همکاری مدیران و معلمان مدرسه، خدمات کتابخانه‌ای و برنامه‌های آموزشی مبتنی بر برنامه درسی را که از آموزش و یادگیری برای همه حمایت می‌کنند، توسعه می‌دهد و آن‌ها را به اجرا در می‌آورد. کتابدار از دانش و مهارت‌های مربوط به ارائه اطلاعات و استفاده از منابع برای فعالیت‌های آموزشی و یادگیری مانند پژوهش و طرح، فعالیت‌های حل مسئله، فعالیت‌های سوادآموزی، مشارکت در خواندن و فعالیت‌های فرهنگی استفاده می‌کند. مشارکت اجتماعی شامل برنامه‌ریزی، مجموعه‌سازی و تلاش‌های فراگیر است تا کاربرانی با فرهنگ‌ها و زبان‌های مختلف، افراد گروه‌های بومی و دیگر گروه‌های منحصربه‌فرد به کتابخانه‌ها جذب شوند.

* پی‌نوشت

1. library learning commons
2. Higher Order Thinking
3. inquiry-based learning

نقش کلیدی
کتابدار حرفه‌ای
مدرسه عبارت
است از: آموزش،
مدیریت و
رهبری، همکاری،
و مشارکت
اجتماعی.
مهم‌ترین نقش
کتابدار را در
مدرسه می‌توان
نقش آموزشی او
دانست